

ASVA studentenunie

Studiekosten

ASVA Studentenunie
Vendelstraat 2
1012 XX Amsterdam
020-6225771

Voorwoord

Het onderzoeksbureau van ASVA heeft als taak om problemen in de studentenwereld te onderzoeken. Door op een onafhankelijke manier te onderzoeken tracht het onderzoeksbureau ASVA en andere beleidsmakers in het veld op een objectieve manier te informeren over de stand van zaken.

In het kader van onderwijskwaliteit is er in dit onderzoek gekeken naar de kosten die een studie naast het collegegeld met zich meebrengt. Deze kosten zijn vergeleken met de norm die de IB-Groep en UvA hanteren.

Graag wil ik iedereen die heeft bijgedragen aan het onderzoek bedanken. De verschillende studieverenigingen en de medewerkers van de HvA en de UvA voor het invullen van de vragenlijsten en het opsturen van de literatuurlijsten. Daarnaast gaat mijn dank uit naar mijn collega's en voormalig collega's Gijs, Marina, Inger, Paula, Niels en Maartje.

Lieke van Houtum
Medewerker ASVA onderzoeksbureau
November 2006

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inhoudsopgave.....	3
1 Inleiding.....	5
1.1 Hoofdvraag.....	6
1.2 Deelvragen.....	6
1.3 Aanpak	6
2 De Norm	9
2.1 IB-groep.....	9
2.2 UvA.....	9
2.3 HvA.....	9
3 Studiegidsen	12
4 Reële studiekosten	15
4.1 UvA.....	15
4.2 HvA.....	18
5 Conclusie	22
6 Aanbeveling.....	24
7 Literatuurlijst.....	26
8 Bijlage.....	28
8.1 Bijlage 1: vragenlijst UvA.....	28
8.2 Bijlage 2: vragenlijst HvA	33

1 Inleiding

Studenten hebben het niet breed. Ze zijn afhankelijk van bijbaantjes, beurzen en ouders om hun studie te bekostigen. Het is van belang om de financiële last voor studenten binnen de marges te houden, om te zorgen dat die meer tijd hebben om te studeren en minder hoeven te werken. Naast het collegegeld dat studenten elk jaar betalen, moeten studenten nog andere kosten maken voor hun studie. Zo moeten studenten boeken, readers en andere benodigdheden zoals wetboeken kopen. Deze kosten worden door studenten als problematisch ervaren.

Studiekosten 1999

In 1999 is er al eerder een steekproef genomen onder 13 opleidingen naar de studiekosten aan de UvA. Er is toen onderzocht hoeveel geld studenten kwijt zijn aan boeken, readers, vaste kosten en eventuele excursies naast het collegegeld dat ze al moeten betalen. In het onderzoek is het collegegeld buiten beschouwing gehouden, aangezien collegegeld een stabiel bedrag is dat voor elke opleiding geldt. Het gaat in dit onderzoek om 'leermiddelen'. In het vervolg wordt er verwezen naar de leermiddelen wanneer er wordt gesproken over de studiekosten. Voorts is er gekeken of de prijzen van UvA readers niet te ver boven de kostprijs liggen. Het onderzoek is verricht in samenwerking met 13 studieverenigingen.

De studiekosten van de meeste opleidingen bleken onder de door UvA gestelde norm te liggen. Gemiddeld 972 gulden (\pm € 441.82) moest de student betalen voor de leermiddelen die bij de studie horen, terwijl volgens de norm van de UvA de studiekosten per studiejaar niet meer mochten bedragen dan 1100 gulden (\pm € 500.00).

Toch werd bij vier propedeuses en drie eerste doctoraaljaren de norm van 1100 gulden overschreden. De studiekosten van de propedeuses Biologie, Medische Biologie, Geneeskunde en Psychologie en van het eerste doctoraaljaar van de opleidingen Onderwijskunde, Fysische Geografie en weer Geneeskunde bleken hoger te zijn dan 1100 gulden.

Voor deze hoge studiekosten werd geen motivatie in de studiegidsen aangetroffen. Het per vak vermelden van de bijbehorende studiekosten in de studiegidsen is ook nog niet de gewoonte. Slechts bij 48 procent van de onderzochte vakken werden de studiekosten vermeld; bij een derde hiervan bleken de studiekosten niet correct vermeld te zijn.

Uit de door de studieverenigingen geleverde gegevens bleek verder dat de UvA-opleidingen te veel geld vragen voor hun readers. Bij bijna alle onderzochte readers bleek de vraagprijs hoger te liggen dan de productiekosten. De prijs van de readers lag gemiddeld 28 procent boven de kostprijs (Berenschot, 1999)

Studiekosten 2006

Nu, zeven jaren later is het de vraag of de studiekosten van de opleidingen aan de UvA nu wel allemaal aan de norm voldoen. Daarnaast is er in dit onderzoek ook onderzocht of de opleidingen aan de HvA aan de door hen gestelde norm voor studiekosten voldoen. Verder is er gekeken of de zes studies, die in het onderzoek van 1999 hogere studiekosten dan de norm hadden, deze norm nu niet meer overschrijden. Uit het onderzoek van 1999 bleek dat de prijs van veel readers

behoorlijk boven de kostprijs lag en dus is ook in dit onderzoek speciaal aandacht besteed aan de kosten van de readers van UvA en de HvA.

1.1 Hoofdvraag

De volgende vraag staat centraal in het onderzoek: Wat zijn de reële studiekosten voor studenten?

1.2 Deelvragen

De hoofdvraag is onderverdeeld in vier deelvragen:

1. Welke normen worden er gehanteerd door de IB-groep, de HvA en de UvA aan de studiekosten voor studenten?
2. Wat staat er in de studiegidsen over de studiekosten vermeld?
3. Komen de studiekosten die in de studiegids worden vermeld en de normen die door de IB-groep, de HvA en de UvA worden gesteld overeen met de reële studiekosten?
4. Komt de prijs van de readers overeen met de kostprijs?

1.3 Aanpak

Het onderzoek is verdeeld over verschillende onderdelen. De eerste deelvraag over welke norm de IB-groep, HvA en de UvA hanteren is door middel van de informatie op de websites beantwoord. Zowel de IB-groep als de UvA hanteren een algemene norm, waaraan alle opleidingen moeten voldoen. Bij de HvA verschilt de norm per instituut en wordt bepaald door de instituutdirecteur. De regelgeving rond de norm van de UvA en de HvA zijn terug te vinden in het studentenstatuut.

Om de rest van de deelvragen te kunnen beantwoorden is er eerst een selectie van opleidingen gemaakt. Het onderzoek gaat alleen over voltijd bachelor opleidingen. Van elke faculteit van de UvA en van elk instituut van de HvA is er een opleiding geselecteerd. We gaan er hierbij vanuit dat de studies van dezelfde faculteit en hetzelfde instituut ongeveer dezelfde studiekosten zullen hebben waardoor een aselekt gekozen opleiding representatief is voor de gehele faculteit of instituut. De UvA bestaat uit zeven faculteiten en de HvA bestaat uit twaalf instituten, dus zijn er zeven opleidingen van UvA en twaalf van HvA geselecteerd. Daarnaast zijn ook nog de zes opleidingen van de UvA, die in het onderzoek uit 1999 de norm hadden overschreden, geselecteerd wanneer deze niet al waren geselecteerd. Deze zes opleidingen waren Medische Biologie, Psychologie, Biologie, Geneeskunde, Onderwijskunde en Fysische Geografie.

Naar alle studieverenigingen en naar sommige studiecentra van de opleidingen van de UvA en naar alle studiebegeleiders en studiecentra van de opleidingen van de HvA zijn vragenlijsten per e-mail gestuurd. Ook is er gebruik gemaakt van de digitale studiegids van de UvA en de boekenlijsten van de digitale boekenwinkel 'selexyz'. Uiteindelijk hebben we van zeven opleidingen van de UvA en van tien opleidingen van de HvA een overzicht samengesteld van de reële studiekosten.

Tabel 1. Opleidingen

HvA	UvA
Fashion en Styling	Biologie
Fysiotherapie	Biomedische wetenschappen

HRM	Geneeskunde
Informatica	Media en Cultuur
Interactieve Media	Onderwijskunde
Logistiek en Economie	Psychologie
Pabo	Tandheelkunde
Sociaal Juridische Hulpverlening	
Sport Management en Onderwijs	
Technische Bedrijfskunde	

Hierdoor blijven de faculteiten der Rechtsgeleerdheid en Economie en Bedrijfskunde en de instituten Maatschappij en Recht en Media en Informatie Management Opleidingen buiten de aandacht. Bij de opleidingen van het instituut Maatschappij is het te ingewikkeld om een overzicht te maken met gemiddelde studiekosten omdat studenten zoveel keuzes kunnen maken tijdens hun studie dat daar geen algemene studiekosten van kunnen worden berekend. Bij de andere opleidingen wilden de studieverenigingen of studiecentra vanwege verschillende redenen geen informatie geven over de studiekosten van de opleidingen.

Bij veel opleidingen zijn er na het eerste jaar verschillende keuzevakken. In dit geval heb ik aselekt een vak gekozen. Enkele studies hebben in het laatste jaar verschillende studierichtingen. In dat geval heb ik de richting aselekt gekozen en gecontroleerd of deze richting qua kosten niet teveel van de andere richtingen afweek.

Bij de geselecteerde opleidingen is er in de studiegids gezocht naar de studiekosten die daarin vermeld staan bij de desbetreffende studies. Bij de UvA is er in de studiegidsen in het studiecentrum gezocht en bij de HvA op de website. Verder werd er in de vragenlijsten gevraagd naar de prijzen van de readers. Hierop hebben we van slechts een paar opleidingen antwoord gekregen.

Als laatste heeft het bestuur van ASVA naar aanleiding van dit onderzoek een aanbeveling gedaan.

2 De Norm

2.1 IB-groep

De hoogte van de studiefinanciering van de IB-Groep wordt vastgesteld op basis van een budget voor een kalendermaand. Dit budget is het totaal van; een normbedrag voor kosten van levensonderhoud, een normbedrag voor boeken en leermiddelen, een tegemoetkoming in de kosten van de onderwijsbijdrage en een reisvoorziening. Volgens artikel 3.18 uit de Wet Studiefinanciering 2000 bedraagt het normbedrag van boeken en leermiddelen voor hoger onderwijs €45,32 per maand. Per jaar zouden studenten volgens de norm van de IB-Groep €543,84 kwijt zijn aan boeken en leermiddelen.

Tabel 2: Normbedragen

	Beroepsonderwijs	Hogeronderwijs
Levensonderhoud		
a. thuiswonend	380,95	380,95
b. uitwonend	556,72	556,72
Boeken en leermiddelen	51,81	45,32

De bedragen in het bovenstaande overzicht luiden per maand en zijn uitgedrukt in euro's naar de maatstaf op 1 januari 2005

2.2 UvA

De norm die er bij de UvA aan studiekosten wordt gesteld is terug te vinden in het studentenstatuut (zie studentenstatuut 2006). Daarin staat het volgende geschreven dat: "De kosten van studiebenodigdheden voor eigen gebruik, zoals boeken, materialen en practicum benodigdheden, ten behoeve van de deelname aan het onderwijs, de tentamens of de examens van de opleiding zijn steeds voor rekening van de student of extraneus. De kosten van door de UvA georganiseerde excursies, introductiedagen, werkweken en stages en de kosten van boeken, syllabi en andere materialen moeten in redelijke verhouding staan tot het gemiddelde inkomen van de student." (studentenstatuut 2006).

De student moet, voorafgaand aan het onderwijs in een bepaald vak, worden geïnformeerd over de benodigde studiematerialen en de kosten van de studiematerialen, excursies e.d. die de student zal moeten betalen. Aan de UvA geldt in het studiejaar van 2006-2007 een maximumbedrag per jaar van € 624 uitgaande van 60 ECTS-punten. Afwijkingen moeten met motivering worden opgenomen in het opleidingsdeel van het statuut. In het studiejaar 2005-2006 was het maximumbedrag €537,73 per jaar. In een jaar tijd is het maximumbedrag dus met €86,27 gestegen. Dit lijkt een groot verschil maar het komt overeen met de inflatie.

2.3 HvA

De instituutsdirectie moet ervoor zorgen dat voor aanvang van het studiejaar voor studenten en aanstaande studenten gegevens bekend zijn over de hoogte van het collegegeld en een indicatie van de kosten die aan het volgen van een opleiding zijn verbonden (zie Studentenstatuut 2006). Er staat geen norm vermeld die voor deze kosten wordt gehanteerd. Naast het collegegeld kan het College van Bestuur of een instituutsdirectie voor aanvullende voorzieningen of bepaalde

activiteiten die door of vanwege de Hogeschool of een instituut worden georganiseerd en die verband houden met het onderwijs, een studentbijdrage vragen. Wanneer er door instituten studentbijdragen worden gevraagd, moeten de studenten in de studiegids van het instituut of op een andere voor studenten goed toegankelijke wijze, geïnformeerd worden over deze kosten. Er moet informatie worden gegeven over de hoogte en de specificatie van de gevraagde bijdrage, de voorziening of activiteit waarvoor de bijdrage wordt gevraagd. Daarnaast moet duidelijk zijn dat men zonder betaling van de bijdrage geen gebruik kan maken van de betreffende voorziening, dan wel geen deel kan nemen aan de betreffende activiteit.

3 Studiegidsen

Het is verplicht om aan te geven in de studiegids hoeveel de studiekosten van de opleiding per jaar zijn. Bij vijf van de zeven opleidingen aan de UvA staan de studiekosten ofwel in de studiegids ofwel op Internet vermeld. Deze verschillen van €500 voor Biologie en Medische Biologie tot €800 bij Tandheelkunde. Alleen de vermelde studiekosten van Tandheelkunde zijn hoger dan de norm die door de UvA wordt gehanteerd. In de studiegids staat uitgelegd dat het onvermijdelijk is dat de studiekosten zo hoog zijn aangezien het behandelen van patiënten een belangrijk onderdeel van de studie is en dat hiervoor nu eenmaal kostbare instrumenten nodig zijn. Mocht een student hierdoor in de financiële problemen komen dan kan er contact worden opgenomen met de studieadviseur. Zowel bij Geneeskunde als bij Media en Cultuur staan de studiekosten van de opleidingen niet in de gids vermeld.

Tabel 3: Studiekosten in studiegids van de UvA

Opleidingen	Studiegids (studiekosten per jaar in euro's)
Biologie	500
Biomedische wetenschappen	500
Geneeskunde	g.g.
Media en Cultuur	g.g.
Onderwijskunde	600
Psychologie	600
Tandheelkunde	800

Slechts bij twee van de tien opleidingen aan de HvA staan de studiekosten niet op de website vermeld.

Tabel 4: Studiekosten in studiegids van de HvA

Opleidingen	Studiegids (studiekosten per jaar in euro's)
Fashion en Styling	g.g.
Fysiotherapie	900
HRM	425
Informatica	455
Interactieve Media	550
Logistiek en Economie	550
Pabo	500
Sociaal Juridische Hulpverlening	750
Sport Management en Onderwijs	500, 450, 350, 20-200
Technische Bedrijfskunde	g.g.

De kosten van Fysiotherapie zijn €900 wanneer je alle boeken aanschaft. De literatuurlijst bestaat uit aanbevolen literatuur. Dit is literatuur waar de docent veel naar verwijst in de college maar deze literatuur hoeft niet verplicht te worden aangeschaft. Wanneer je alleen de verplichte literatuur aanschaft ben je ongeveer €455 per jaar kwijt.

Zowel bij de Pabo als bij Interactieve Media wordt het aanschaffen van een laptop zeer aangeraden. Bij Interactieve Media is er een speciale actie waarbij je een laptop voor €1100 kunt aanschaffen. De kosten van de laptop zijn niet meegenomen in de studiekosten, omdat het niet noodzakelijk is om deze te hebben.

Bij de opleiding Sport Management en Onderwijs staat in de studiegids aangegeven dat studenten sportkleding moeten hebben. Aan de sportkleding wordt verder geen eisen gesteld dus het ligt aan de student zelf hoeveel hij aan zijn kleding uitgeeft. De opleiding gaat er vanuit dat de kosten voor de kleding tussen nul en vijfhonderd euro komen te liggen. Daarnaast heeft de opleiding niet hetzelfde bedrag voor de studiekosten voor alle jaren maar heeft de opleiding per jaar verschillende bedragen. Deze bedragen staan in de tabel achter elkaar beginnend bij het eerste studiejaar en eindigend bij het laatste.

4 Reële studiekosten

Het is heel lastig om precies vast te stellen wat de reële studiekosten van de studenten zijn. Bij veel studies kunnen de studenten verschillende vakken kiezen. Daarnaast was ten tijde van het onderzoek nog niet van alle vakken de verplichte literatuur bekend. Het zou dus kunnen dat de studiekosten die er bij een opleiding uitkomen niet precies de studiekosten zijn van de opleiding maar het is wel een goede benadering van de reële studiekosten. Aangezien het onderzoek voor de zomer begon zijn bij een paar opleidingen de studiekosten van 2005-2006 berekend. De studiekosten van deze opleidingen zijn ook vergeleken met de norm van 2005-2006.

4.1 UvA

De studiekosten zijn verdeeld in drie categorieën: literatuurkosten, materiaalkosten en excursies. Bij geen van de opleidingen van de UvA moeten de studenten betalen voor de excursies. Wanneer de opleiding een verplichte excursie heeft dan komen de kosten voor de rekening van de opleiding. Alleen Onderwijskunde en Psychologie hebben geheel geen materiaalkosten.

Tabel 5: Materiaalkosten

	1e jaar	2e jaar	3e jaar	4e jaar	5e en 6e jaar
Biologie	62	0	0		
Biomedische wetenschappen	62	0	0		
Geneeskunde	52,5	65	0	0	30,5
Media en Cultuur	75	g.g.	g.g.		
Onderwijskunde	0	0	0		
Psychologie	0	0	0		
Tandheelkunde	660	520	520		

Tandheelkunde heeft verreweg de hoogste materiaalkosten. Voor deze opleiding moet elk jaar een instrumentenpakket ter waarde van €500 worden aangeschaft. Daarnaast moeten de studenten eenmalig in het eerste jaar praktijkjassen en broeken aanschaffen. Ook bij de opleiding Geneeskunde moeten instrumenten en kleding worden aangeschaft, maar deze opleiding heeft niet zulke hoge materiaalkosten. Na het eerste jaar van Media en Cultuur kunnen er bij deze opleiding zoveel verschillende vakken worden gekozen dat er geen indicatie meer kan worden gegeven over de studiekosten. Van deze studie zijn er dus na het eerste jaar geen gegevens bekend.

Het grootste deel van de studiekosten wordt bepaald door de literatuurkosten. Bij vijf van de zeven opleidingen zijn de literatuurkosten in het eerste jaar het hoogst. Echte uitschieters zijn de literatuurkosten van Geneeskunde in het eerste jaar. Veel van de literatuur die de studenten dan moeten aanschaffen zijn naslagwerken die zij de rest van hun studie zullen gebruiken. Geen van de opleidingen overschrijdt de norm gemiddeld.

Tabel 6: Literatuurkosten

	1e jaar	2e jaar	3e jaar	4e jaar	5e en 6e jaar
Biologie	256,71	298,95	215,50		
Biomedische wetenschappen	256,71	447	111,95		

Geneeskunde	1094,76	466,95	599,39	179,61	231,77
Media en Cultuur	430,84	g.g.	g.g.		
Onderwijskunde	436,15	271,60	161,30		
Psychologie	705	240	301,75		
Tandheelkunde	664,40	151	34,90		

Een belangrijk onderdeel van de literatuur zijn de readers. Veel vakken maken gebruik van readers waar artikelen of boekhoofdstukken van verschillende auteurs in staan. Vanwege de auteursrechten kunnen de kosten van deze readers behoorlijk oplopen. Uit het onderzoek van 1999 bleek dat de kosten van de readers ook vaak boven de kostprijs lagen en dat de UvA dus winst hierop maakt. In dit onderzoek hebben we ook geprobeerd dit probleem te onderzoeken maar er is geen antwoord op gevonden. Wel is gebleken dat veel opleidingen niet aangeven hoe duur de readers zullen worden en dat readers vaak stiekem naar kopieerwinkels worden gebracht om daar illegaal de readers te kopiëren. Zo worden de kosten van de auteursrechten vermeden en worden de readers een stuk goedkoper.

Tabel 7: Literatuurkosten onderverdeeld in boeken en readers

	1e jaar		2e jaar		3e jaar		4e jaar		5e en 6e jaar	
	Boeken	Readers	Boeken	Readers	Boeken	Readers	Boeken	Readers	Boeken	Readers
Biologie	231,71	25	278,95	20	190,50	25				
Biomedische wetenschappen	231,71	25	397	50	56,95	55				
Geneeskunde	1019,80	75	406,95	60	519,38	80	134,60	45	231,77	0
Media en Cultuur	400,84	30								
Onderwijskunde	436,15		255,60	16	153,40	8				
Psychologie	661	44	217	23		290,65	11			
Tandheelkunde	664,40		151		34,90					

In totaal overschrijden maar drie opleidingen de norm die de UvA aan de studiekosten stelt. Deze opleidingen zijn Psychologie, Geneeskunde en Tandheelkunde. Psychologie overschrijdt het eerste jaar de norm met €81 (13%) maar de andere jaren blijven de studiekosten onder de norm. Geneeskunde overschrijdt de norm in het eerste jaar met maar liefst €609,35 (113,3%) en in het derde jaar met €61,65 (11,5%). Tandheelkunde overschrijdt het eerste jaar met €704 (112,8%) en het tweede jaar met €47 (7,5%) de norm voor studiekosten.

Tabel 8: Totale reële studiekosten

	1e jaar	2e jaar	3e jaar	4e jaar	5e en 6e jaar
Biologie	318,71	278,95	190,50		
Biomedische wetenschappen	318,71	447	111,95		
Geneeskunde	1147,26	531,95	599,38	179,61	262,27
Media en Cultuur	505,84				
Onderwijskunde	436,15	271,60	161,30		
Psychologie	705	240	301,60		
Tandheelkunde	1324,40	671	554,90		

Tabel 9: Verschil reële studiekosten en de norm die de UvA hanteert.

	1e jaar	2e jaar	3e jaar	4e jaar	5e en 6e jaar
Biologie	-305,29	-345,05	-433,50		
Biomedische wetenschappen	-305,29	-177	-512,05		

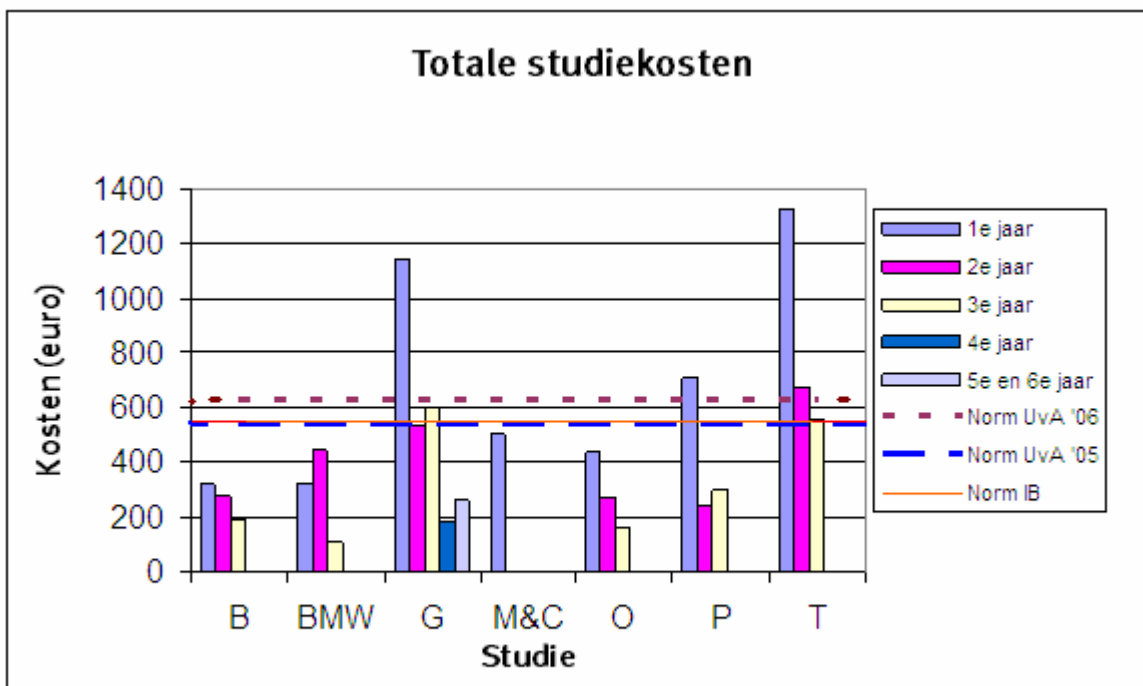
Geneeskunde	609,53	-5,78	61,65	-358,12	-275,46
Media en Cultuur	-118,16				
Onderwijskunde	-187,85	-352,40	-426,70		
Psychologie	81	-384	-322,40		
Tandheelkunde	700,40	47	-69,10		

Biologie, Biomedische wetenschappen en Onderwijskunde blijven ver onder de aangegeven studiekosten in de studiegids. Psychologie en Tandheelkunde hebben alleen in het eerste jaar hogere studiekosten dan in de studiegids. De studiekosten van Psychologie zijn wel €105 hoger en Tandheelkunde zelfs €524,40 hoger. In de studiegidsen van Geneeskunde en Media en Cultuur stonden geen studiekosten vermeld.

In 1999 overschreden Biologie, Biomedische wetenschappen, Geneeskunde en Psychologie in de propedeuse de norm van de UvA. De kosten van de opleidingen Biologie en Biomedische wetenschappen zijn afgelopen zeven jaar een stuk lager geworden. Tandheelkunde deed in het onderzoek van 1999 niet mee dus het is niet duidelijk of Tandheelkunde altijd al zulke hoge studiekosten had. In het eerste doctoraaljaar hadden de opleidingen Onderwijskunde en Geneeskunde te hoge kosten. Onderwijskunde blijft tegenwoordig onder norm maar de kosten van Geneeskunde blijven aan de hoge kant. Al wordt de norm nu wel veel minder overschreden dan in 1999.

De norm die de IB-Groep hanteert is €80,16 lager dan de norm van UvA. Hierdoor kunnen sommige studies wel te hoge studiekosten volgens deze norm. Dit is het geval bij het derde jaar van Tandheelkunde. De kosten van het derde jaar zijn €17,17 hoger dan de norm van de IB-Groep.

Grafiek 1: Totale studiekosten UvA

4.2 HvA

De studiekosten van de opleidingen aan de HvA zijn ook in de drie categorieën excursies, materiaal en literatuurkosten, opgedeeld. Alleen bij de opleidingen Sport Management en Onderwijs en Fashion en Styling moeten studenten van de HvA excursiekosten betalen. Deze bedragen zijn bij Sport Management en Onderwijs in het eerste jaar €100 en in het derde jaar €75. Bij de opleiding Fashion en Styling bedragen de kosten voor deze excursies zowel in het eerste als in het tweede jaar €300. Slechts vier opleidingen hebben materiaalkosten. Er is geen informatie over de materiaalkosten van Fashion en Styling.

Tabel 10: Materiaalkosten HvA

	1e jaar	2e jaar	3e jaar	4e jaar
Fashion en Styling	X	X	X	X
Fysiotherapie	30	0	0	0
HRM	0	0	0	0
Informatica	0	0	0	0
Interactieve Media	25	0	0	0
Logistiek en Economie	0	0	0	0
Pabo	28	28	28	28
Sociaal Juridische Hulpverlening	0	0	0	0
Sport Management en Onderwijs	0-500	0	0	0
Technische Bedrijfskunde	0	0	0	0

Het is lastig om in te schatten hoeveel de studenten van de opleiding Sport Management en Onderwijs uitgeven aan materiaal aangezien zij zelf hun sportkleding moeten aanschaffen. Zij kunnen dit dus zo duur maken als zij willen. Deze kosten worden dan ook niet bij de reële studiekosten gerekend omdat het lastig is hier een reëel beeld van te geven.

Ook bij de HvA bestaat het grootste deel van de kosten uit de literatuurkosten.

Tabel 11: Literatuurkosten HvA

	1e jaar	2e jaar	3e jaar	4e jaar
Fashion en Styling	180,90	137,30	46	0
Fysiotherapie	1297,50	1572,20	671,81	0
HRM	524,35	320,55	17,50	277,80
Informatica	556,30	45,80	716,68	0
Interactieve Media	106,45	231,36	120,97	0
Logistiek en Economie	697,05	422,15	177,12	0
Pabo	862,70	612,40	207,15	50
Sociaal Juridische Hulpverlening	297,55	273,40	0	77,50
Sport Management en Onderwijs	444,65	447,75	624,40	0
Technische Bedrijfskunde	640,25	120,36	0	250,40

Bij zes van de tien opleidingen zijn de literatuurkosten in het eerste jaar het hoogst. Slechts vier opleidingen hebben in het laatste jaar nog literatuurkosten. Dit komt omdat bij de meeste opleidingen aan de HvA het laatste jaar een stagejaar is. Bij twee van de vier studies waarin het laatste jaar er nog wel literatuurkosten zijn, hoeven de studenten in het derde jaar geen literatuur aan te schaffen. Wellicht hebben deze opleidingen in dat jaar een stage. Fysiotherapie heeft de hoogste literatuurkosten maar dat komt omdat hierbij ook de niet-verplichte literatuur zit

waarnaar de docenten veel verwijzen. Bij de HvA zijn er ook readers maar deze bestaan in de meeste gevallen niet zoals bij de UvA uit artikelen van verschillende auteurs maar uit teksten en opdrachten van de docent. Hierdoor hoeven voor deze readers geen auteursrechten te worden betaald. Alleen de opleidingen Sport Management en Onderwijs en de Pabo vallen op met de prijzen voor de readers. Bij de eerste genoemde opleiding zijn de studenten ongeveer per jaar €100 aan kwijt en bij de Pabo zo'n €50 per jaar.

De totale studiekosten verschillen niet veel van de literatuurkosten.

Tabel 12: Totale studiekosten HvA

	1e jaar	2e jaar	3e jaar	4e jaar
Fashion en Styling	480,90	437,30	46	0
Fysiotherapie	1327,50	1572,20	671,81	0
HRM	524,35	320,55	17,5	277,80
Informatica	556,30	45,80	716,68	0
Interactieve Media	131,45	231,36	120,97	0
Logistiek en Economie	697,05	422,15	177,12	0
Pabo	880,70	640,40	235,15	78
Sociaal Juridische Hulpverlening	297,55	273,40	0	82,50
Sport Management en Onderwijs	544,65	447,75	699,40	0
Technische Bedrijfskunde	640,25	120,63	0	250,40

Aangezien de HvA geen duidelijke norm hanteert, worden de reële studiekosten alleen met de norm van de IB-groep vergeleken. Bij de HvA overschrijden zes van de tien opleidingen deze norm. Alle zes de opleidingen overschrijden de norm in het eerste jaar van de opleiding. Vier van de zes opleidingen overschrijden de norm ook nog in een of twee andere studie jaren. Geen van de opleidingen overschrijdt de norm in het laatste studiejaar. Alleen bij Fysiotherapie overschrijdt de gemiddelde kosten de norm. Bij deze opleiding ben je gemiddeld €892,88 per jaar aan studiekosten kwijt.

Tabel 13: Verschil reële studiekosten en de norm die de IB-groep hanteert.

	1e jaar	2e jaar	3e jaar	4e jaar
Fashion en Styling	-62,94	-106,54	-497,84	-543,84
Fysiotherapie	783,66	1028,36	127,97	-543,84
HRM	-19,49	-223,29	-526,34	-266,04
Informatica	12,46	-498,04	172,84	-543,84
Interactieve Media	-412,39	-312,48	-422,87	-543,84
Logistiek en Economie	153,21	-121,69	-366,72	-543,84
Pabo	336,86	96,56	-308,69	-465,84
Sociaal Juridische Hulpverlening	-246,29	-270,44	-543,84	-461,34
Sport Management en Onderwijs	0,81	-96,09	155,56	-543,84
Technische Bedrijfskunde	96,41	-423,21	-543,84	-293,44

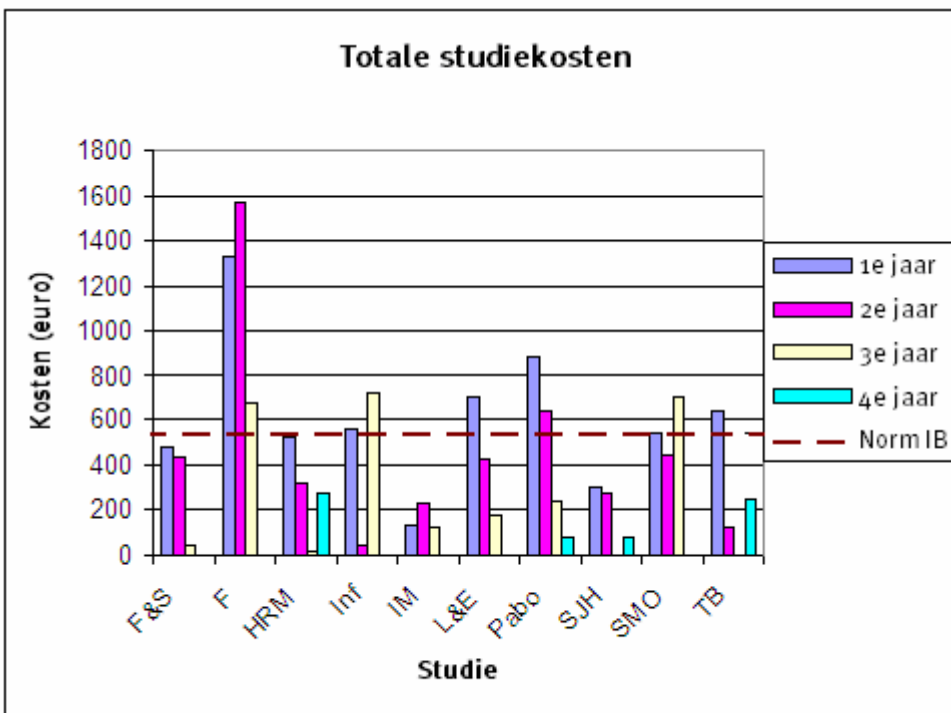
Tabel 14: Verschil reële studiekosten en de studiekosten in de studiegids

	1e jaar	2e jaar	3e jaar	4e jaar
Fashion en Styling	X	X	X	X
Fysiotherapie	427,50	672,20	-228,19	-900

HRM	99,35	-104,45	-407,50	-147,20
Informatica	101	-409,20	261,68	-455
Interactieve Media	-418,55	-336,64	-429,03	-550
Logistiek en Economie	147,05	-127,85	-372,88	-550
Pabo	380,70	140,40	-335,15	-422
Sociaal Juridische Hulpverlening	-452,45	-476,60	-750	-667,50
Sport Management en Onderwijs	44,65	-2,25	349,40	0
Technische Bedrijfskunde	X	X	X	X

Bij de HvA overschrijden wel zes van de acht opleidingen de studiekosten die in de studiegids genoteerd staan. Alleen Interactieve Media en Sociaal Juridische Hulpverlening blijven onder de studiekosten in de studiegids. Beide opleidingen hadden dan ook erg hoge kosten in de studiegids staan. De studiekosten die staan aangegeven in de studiegids van Fysiotherapie zitten het meest naast, ondanks dat er ook staat aangegeven hoeveel het meer gaat kosten als je alle boeken aanschaft.

Grafiek 2: Totale studiekosten HvA

5 Conclusie

Het is belangrijk dat opleidingen proberen de norm na te streven. De norm is er om te voorkomen dat studenten onnodige kosten maken. Opleidingen hebben dan ook een verplichting zich aan de norm te houden. De meeste opleidingen van de UvA blijven onder de norm van de UvA en de IB-Groep. Van vier van de zeven onderzochte opleidingen bleven de studiekosten elk studiejaar onder de norm. De drie opleidingen die de norm wel overschrijden doen dit niet alle studie jaren. De propedeuses Psychologie, Geneeskunde en Tandheelkunde zijn hoger dan de norm van de UvA en de IB-Groep. Alleen Tandheelkunde overschrijdt de normen in het tweede jaar. In het derde jaar overschrijdt alleen Geneeskunde beide normen maar zijn de studiekosten van Tandheelkunde nog steeds hoger dan de norm van de IB-Groep. Bij zowel Psychologie als Geneeskunde komt de overschrijding door de literatuurkosten terwijl bij Tandheelkunde het een combinatie is van hoge literatuurkosten en de materiaalkosten van €500 per jaar. Wat zeer opvallend is dat de studiekosten van zowel Tandheelkunde als Geneeskunde het eerste jaar zo hoog zijn dat ze zelfs hoger zijn dan twee keer de norm.

De opleidingen van de HvA hielden zich in mindere mate aan de norm. In het eerste jaar overschrijden zelfs zes van de tien opleidingen de norm. Deze opleidingen zijn Fysiotherapie, Informatica, Logistiek en Economie, Pabo, Sport Management en Onderwijs en Technische Bedrijfskunde. In het tweede jaar overschrijden alleen Fysiotherapie en de Pabo de norm. In het derde jaar zijn weer de studiekosten van Fysiotherapie maar ook die van Informatica en Sport, Management en Onderwijs te hoog. Alle opleidingen blijven in het vierde jaar netjes onder de norm. Slechts drie opleidingen blijven alle jaren van de opleiding onder de norm van de IB-Groep.

Bijna in alle studiegidsen van de opleidingen waren de studiekosten terug te vinden. Slechts bij vier van de 17 opleidingen stonden er geen studiekosten in de gids vermeld. Bij de UvA zijn dit Geneeskunde en Media en Cultuur, bij de HvA zijn het Fashion en Styling en Technische Bedrijfskunde. Bij de UvA staan de studiekosten van de meeste vakken in de studiegidsen. Over het algemeen staan de boeken, readers en materiaal die de student voor het vak nodig heeft in de digitale studiegids. Meestal staan slechts de titels van de boeken aangegeven en moet je zelf uitzoeken hoe duur deze zijn. De ene opleiding blijkt preciezer te zijn in het vermelden van studiekosten dan de andere. Vooral Biologie, Medische Biologie en Psychologie geven duidelijk aan wat de kosten zijn voor elk vak. Bij de HvA zijn de studiekosten niet per vak op de website opgesplitst.

Het vermelden van de studiekosten komt steeds vaker voor maar helaas kloppen de gegevens te vaak niet. In veel gevallen vallen de kosten veel lager uit dan in studiegids staat aangegeven. Waar deze kosten op worden gebaseerd is zeer onduidelijk. Het wordt vervelender wanneer de kosten hoger zijn dan in de studiegids staat. Dit komt meestal omdat de kosten die worden gegeven voor alle jaren van de studie gelden terwijl juist de kosten per jaar erg verschillen. Bij de UvA wijken de studiekosten van Tandheelkunde Geneeskunde en Psychologie in het eerste jaar heel erg af. Bij de HvA blijven slechts Interactieve Media en Sociaal Juridische Hulpverlening alle studie jaren onder de studiekosten in de studiegids.

6 Aanbeveling

Het bestuur van de ASVA studentenunie wil naar aanleiding van het Studiekostenonderzoek, uitgevoerd door het ASVA onderzoeksbureau en voltooid in december 2006, de volgende aanbeveling doen:

Studenten moeten weten waar ze aan toe zijn. ASVA vindt het belangrijk dat er heldere informatie verschaft wordt aan studenten. Hieronder verstaan wij ook het inzichtelijk maken van de studiekosten. Daarom wil ASVA dat er in de studiegids een *eerlijke schatting van de studiekosten per studiejaar* gegeven wordt.

De Universiteit van Amsterdam hanteert een norm voor studiekosten. Dit is een gemiddelde. Bij sommige studies zoals Geneeskunde of Tandheelkunde zijn de kosten het eerste jaar echter veel hoger dan de daarop volgende jaren, hierdoor blijven de studiekosten gemiddeld onder de norm, zoals blijkt uit het onderzoek. Dit gemiddelde geeft een vertekend beeld. Daarom pleit ASVA ervoor dat er per studiejaar aangegeven wordt hoe hoog de kosten zullen zijn, ook als dit niet strookt met de norm.

7 Literatuurlijst

- ASVA Studentenunie Onderzoeksbureau, *Kostenposten: Moet de UvA-student teveel geld uitgeven aan de studie?* 1999.
- Studentenstatuut HvA 2006-2007: Hoofdstuk 2 Informatie: Artikel 2.1: Informatie aan studenten en aankomende studenten. p.6
<http://www.sz.hva.nl/documenten/studentenstatuut_2006-2007.pdf>
- Studentenstatuut UvA 2005-2006: Hoofdstuk B 6.6: Betaalbaar onderwijs.
<<http://www.student.uva.nl/studentenhandboek/studentenhandboek.cfm>>
- Studentenstatuut UvA 2006-2007: Hoofdstuk B 6.6: Betaalbaar onderwijs.
<<http://www.student.uva.nl/studentenhandboek/studentenhandboek.cfm>>
- Wet studiefinanciering 2000 artikel 3.2: Samenstelling maandbedrag.
- Wet studiefinanciering 2000 artikel 3.18: Overzicht normbedragen.
- <http://studiegids.uva.nl/sgs/WebSite_nl>
- <www.hva.nl>
- <www.studentenboeken.nl>

8 Bijlage

8.1 Bijlage 1: vragenlijst UvA

ASVA Onderzoeksbureau
Onderzoek: Studiekosten

Studievereniging:

Faculteit:

Opleiding:

Deel 1: Literatuur Bachelor

Deel 1.1: Literatuur propedeuse

- *Vul in de tabel onder de kolom 'naam' alle propedeuse vakken in en daarachter per vak het aantal studiepunten, het aantal boeken voor dat vak enzovoort.*
- *Let op bij boekenkosten: veel verenigingen verkopen studieboeken met korting. Vul dat bedrag NIET in, het gaat om de prijs die de boeken in de winkel. De totale kosten van de literatuurkosten van de propedeuse hoeven niet uitgerekend te worden.*
- *Readers=klappers=syllabus: de verplichte literatuur voor het vak die niet in boekvorm wordt aangeboden.*
- *Sommige studies hebben in het eerste jaar ook al ruimte voor keuze vakken. Beschrijf in dat geval de verplichte vakken van het eerste jaar en een aantal keuzevakken. Die keuzevakken moeten wel 'representatief' zijn: kies niet vakken uit waarvan je weet dat ze heel duur zijn. Het totaal van de tweedejaars vakken moet 60 punten zijn.*

Naam vak:	Aantal studie punten:	Aantal boeken:	Totale prijs van de boeken:	Aantal Readers:	Totale prijs van de readers	Kosten per vak (boeken + readers)

wel ‘representatief’ zijn: kies niet vakken uit waarvan je weet dat ze heel duur zijn. Het totaal van de derdejaars vakken moet 60 punten zijn.

- Sommige studies kiezen na het tweede jaar voor een specialisatie. Je kunt er nu voor kiezen er één te beschrijven, maar voor de volledigheid kan je ook de onderstaande tabel kopiëren en voor meerdere bacheloropleidingen in vullen

Naam vak:	Aantal studie punten:	Aantal boeken:	Totale prijs van de boeken:	Aantal readers:	Totale prijs van de readers:	Kosten per vak (boeken + readers)
					Totale literatuurkosten 3^e jaar:	

Deel 2: Readers

- Om te onderzoeken of de prijzen van readers naar beneden kunnen moeten de productiekosten de readers berekend worden. Daarom vraag ik je de gegevens van drie readers hieronder in te vullen (als de opleiding gebruikt maakt van readers). Kies die drie readers geheel naar willekeur uit. Met jullie informatie wil ik de productiekosten vergelijken met vraagprijs.
- Een **initiële** tekst is een tekst die niet in boekvorm is verschenen en slechts is geschreven voor het onderwijs van het vak (opdrachten, door de docent geschreven uitleg, collegerooster etc.)
- **Let op:** Tel bij auteursrechten Nederlandse en buitenlandse teksten het aantal bladzijden in het origineel (het gekopieerde boek) en niet het aantal pagina´s in de reader. Als op één pagina van de reader twee bladzijden uit een boek gekopieerd zijn moet je die rekenen als twee pagina´s.

Titel reader 1:
 Studierichting:
 Behorend bij vak:

Docent:
Vraagprijs: €
Leverancier:

Totaal aantal pagina'spagina's
Aantal enkelzijdige pagina'spagina's
Aantal dubbelzijdige pagina'spagina's

Aantal initiële tekstenpagina's
Aantal niet initiële tekstenpagina's
Aantal Nederlandse niet initiële tekstenpagina's
Aantal buitenlandse niet initiële tekstenpagina's

Gekleurde kaft JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)
Ingebonden JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)
Plastic kaft JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)

Titel reader 2:

Studierichting:
Behorend bij vak:
Docent:
Vraagprijs: €
Leverancier:

Totaal aantal pagina'spagina's
Aantal enkelzijdige pagina'spagina's
Aantal dubbelzijdige pagina'spagina's

Aantal initiële tekstenpagina's
Aantal niet initiële tekstenpagina's
Aantal Nederlandse niet initiële tekstenpagina's
Aantal buitenlandse niet initiële tekstenpagina's

Gekleurde kaft JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)
Ingebonden JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)
Plastic kaft JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)

Titel reader 3:

Studierichting:
Behorend bij vak:
Docent:
Vraagprijs: €
Leverancier:

Totaal aantal pagina'spagina's

Aantal enkelzijdige pagina'spagina's
Aantal dubbelzijdige pagina'spagina's

Aantal initiële tekstenpagina's
Aantal niet initiële tekstenpagina's
Aantal Nederlandse niet initiële tekstenpagina's
Aantal buitenlandse niet initiële tekstenpagina's

Gekleurde kaft JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)
Ingebonden JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)
Plastic kaft JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)

Deel 3: Andere kosten

1. Brengt de studie ook vaste kosten met zich mee? (dwz zaken die aan het begin van de studie aangeschaft dienen te worden maar gedurende de gehele studie gebruikt worden):
 - a. woordenboeken
 - b. rekenmachine
 - c. wetboeken
 - d. microscopen
 - e. instrumenten (vb. stethoscoop, scalpel)
 - f. kleren (vb. labjas)
 - g. anders; namelijk: -
-
-
-

2. Geef een schatting wat de kosten zijn van deze benodigdheden. Noteer de kosten per artikel. *Het kan voor sommige opleidingen wat lastig zijn om een precies bedrag te geven voor de 'totale vaste kosten' omdat dat ook afhangt van de keuze van de student (een duur rekenmachientje of de-luxe woordenboeken kosten weer meer). In dat geval voldoet natuurlijk een indicatie.*

3. Zijn er aan de bachelorfase van de opleiding verplichte excursies verbonden? Zo ja, hoe duur zijn die en in welk jaar van de opleiding vinden die plaats?

8.2 Bijlage 2: vragenlijst HvA

ASVA Onderzoeksbureau Onderzoek: Studiekosten

Instituut:

Opleiding:

Deel 1: Literatuur Bachelor

Deel 1.1: Literatuur propedeuse

- *Vul in de tabel onder de kolom 'naam' alle propedeuse vakken in en daarachter per vak het aantal studiepunten, het aantal boeken voor dat vak enzovoort.*
- *Let op bij boekenkosten: veel verenigingen verkopen studieboeken met korting. Vul dat bedrag NIET in, het gaat om de prijs die de boeken in de winkel. De totale kosten van de literatuurkosten van de propedeuse hoeven niet uitgerekend te worden.*
- *Readers=klappers=syllabus: de verplichte literatuur voor het vak die niet in boekvorm wordt aangeboden.*
- *Sommige studies hebben in het eerste jaar ook al ruimte voor keuzevakken. Beschrijf in dat geval de verplichte vakken van het tweede jaar en een aantal keuzevakken. Die keuzevakken moeten wel 'representatief' zijn: kies niet vakken uit waarvan je weet dat ze heel duur zijn. Het totaal van de tweedejaars vakken moet 60 punten zijn.*

Naam vak:	Aantal studie punten:	Aantal boeken:	Totale prijs van de boeken:	Aantal readers:	Totale prijs van de readers:	Kosten per vak (boeken + readers)
					Totale literatuurkosten 3^e jaar:	

Deel 1.2: Literatuur 2^e studiejaar

- *Vul in deze tabel alleen de vakken van het tweede jaar in.*
- *Sommige studies hebben in het tweede jaar ook al ruimte voor keuze vakken. Beschrijf in dat geval de verplichte vakken van het tweede jaar in en een aantal keuzevakken. Die keuzevakken moeten wel ‘representatief’ zijn: kies niet vakken uit waarvan je weet dat ze heel duur zijn. Het totaal van de tweedejaars vakken moet 60 punten zijn.*
- *Sommige studies kiezen na het eerste jaar al voor een specialisatie. Je kunt er nu voor kiezen er één te beschrijven, maar voor de volledigheid kan je ook de onderstaande tabel kopiëren en voor meerdere specialisaties in vullen*

Naam vak:	Aantal studie punten:	Aantal boeken:	Totale prijs van de boeken:	Aantal readers:	Totale prijs van de readers:	Kosten per vak (boeken + readers)
					Totale literatuurkosten 3^e jaar:	

Deel 1.3: Literatuur 3^e studiejaar

- *Vul in deze tabel alleen de vakken van het derde jaar in.*
- *Veel studies hebben in het derde jaar ook veel ruimte voor keuze vakken. Beschrijf de verplichte vakken van het derde jaar in + een aantal keuzevakken. Die keuzevakken moeten wel ‘representatief’ zijn: kies niet vakken uit waarvan je weet dat ze heel duur zijn. Het totaal van de derdejaars vakken moet 60 punten zijn.*
- *Sommige studies kiezen na het tweede jaar voor een specialisatie. Je kunt er nu voor kiezen er één te beschrijven, maar voor de volledigheid kan je ook de onderstaande tabel kopiëren en voor meerdere specialisaties in vullen.*

Naam vak:	Aantal studie punten:	Aantal boeken:	Totale prijs van de boeken:	Aantal readers:	Totale prijs van de readers:	Kosten per vak (boeken + readers)
					Totale literatuurkosten 3^e jaar:	

Deel 1.4: Literatuur 4^e studiejaar

- *Vul in deze tabel alleen de vakken van het derde jaar in.*
- *Veel studies hebben in het vierde jaar ook veel ruimte voor keuze vakken. Beschrijf de verplichte vakken van het derde jaar in + een aantal keuzevakken. Die keuzevakken moeten wel ‘representatief’ zijn: kies niet vakken uit waarvan je weet dat ze heel duur zijn. Het totaal van de derdejaars vakken moet 60 punten zijn.*
- *Wanneer je bij de vorige tabellen één specialisatie hebt gekozen, dan moet je nu ook voor die specialisatie de kosten in vullen.*

Naam vak:	Aantal studie punten:	Aantal boeken:	Totale prijs van de boeken:	Aantal readers:	Totale prijs van de readers:	Kosten per vak (boeken + readers)

					Totale literatuurkosten 3e jaar:	

Deel 2: Readers

- *Om te onderzoeken of de prijzen van readers naar beneden kunnen moeten de productiekosten de readers berekend worden. Daarom vraag ik je de gegevens van drie readers hieronder in te vullen (als de opleiding gebruikt maakt van readers). Kies die drie readers geheel naar willekeur uit. Met jullie informatie wil ik de productiekosten vergelijken met vraagprijs.*
- *Een **initiële** tekst is een tekst die niet in boekvorm is verschenen en slechts is geschreven voor het onderwijs van het vak (opdrachten, door de docent geschreven uitleg, collegerooster etc.)*
- ***Let op:** Tel bij auteursrechten Nederlandse en buitenlandse teksten het aantal bladzijden in het origineel (het gekopieerde boek) en niet het aantal pagina's in de reader. Als op één pagina van de reader twee bladzijden uit een boek gekopieerd zijn moet je die rekenen als twee pagina's.*

Titel reader 1:

Studierichting:

Behorend bij vak:

Docent:

Vraagprijs: €

Leverancier:

Totaal aantal pagina'spagina's

Aantal enkelzijdige pagina'spagina's

Aantal dubbelzijdige pagina'spagina's

Aantal initiële tekstenpagina's

Aantal niet initiële tekstenpagina's

Aantal Nederlandse niet initiële tekstenpagina's

Aantal buitenlandse niet initiële tekstenpagina's

Gekleurde kaft JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)

Ingebonden JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)

Plastic kaft JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)

Titel reader 2:

Studierichting:

Behorend bij vak:

Docent:

Vraagprijs: €

Leverancier:

Totaal aantal pagina'spagina's

Aantal enkelzijdige pagina'spagina's

Aantal dubbelzijdige pagina'spagina's

Aantal initiële tekstenpagina's

Aantal niet initiële tekstenpagina's

Aantal Nederlandse niet initiële tekstenpagina's

Aantal buitenlandse niet initiële tekstenpagina's

Gekleurde kaft JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)

Ingebonden JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)

Plastic kaft JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)

Titel reader 3:

Studierichting:

Behorend bij vak:

Docent:

Vraagprijs: €

Leverancier:

Totaal aantal pagina'spagina's

Aantal enkelzijdige pagina'spagina's

Aantal dubbelzijdige pagina'spagina's

Aantal initiële tekstenpagina's

Aantal niet initiële tekstenpagina's

Aantal Nederlandse niet initiële tekstenpagina's

Aantal buitenlandse niet initiële tekstenpagina's

Gekleurde kaft JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)

Ingebonden JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)

Plastic kaft JA / NEE (weghalen wat niet van toepassing is)

Deel 3: Andere kosten

1. Brengt de studie ook vaste kosten met zich mee? (dwz zaken die aan het begin van de studie aangeschaft dienen te worden maar gedurende de gehele studie gebruikt worden):
h. woordenboeken

- i. rekenmachine
- j. wetboeken
- k. microscopen
- l. instrumenten (vb. stethoscoop, scalpel)
- m. kleren (vb. labjas)
- n. anders; namelijk: -
-
-
-

2. Geef een schatting wat de kosten zijn van deze benodigdheden. Noteer de kosten per artikel. *Het kan voor sommige opleidingen wat lastig zijn om een precies bedrag te geven voor de 'totale vaste kosten' omdat dat ook afhangt van de keuze van de student (een duur rekenmachientje of de-luxe woordenboeken kosten weer meer). In dat geval voldoet natuurlijk een indicatie.*

3. Zijn er aan de bachelorfase van de opleiding verplichte excursies verbonden? Zo ja, hoe duur zijn die en in welk jaar van de opleiding vinden die plaats?